

חתונה

נורית דוד

את רעיון החתונה הגיתי כשאסור היה לי לדבר עם איש על השממה והעזובה שנותרו בלבי לאחר שהאוצר האיטלקי מר פ. נטש אותי. ידעתי מלכתחילה שאין נסים בעולם, אבל דוגמת הנס שהוגשה לי המסה את לבי. עניין מיוחד בקריירה בינלאומית או בכלל בפיתוח קריירה לא היה לי, אבל כאן, כשהייתי כמעט בת ששים התממש חלום משכבר על גבר שמביט בי ויש לו עניין עמוק במעשיי והוא מתפעל מהם השכם והערב, שכן עם הזמן הצלחתי לגרום לו להשיב גם על מכתבי הלילה שלי, יבורך האינטרנט! שנינו החלפנו בין היום והלילה. תמיד, עוד קודם לכן, אהבתי את שחור הלילה המנחם. לדליה הרץ, המשוררת האהובה עלי, יש שיר על האומץ של מי שמוותרים על שנתם כשהאחרים מסביבם, כך היא כותבת, *נשמעו ישנים כאלונים במיטתם העמוקה*. היית חושב שדווקא מי שוותר על שנתו ישווה לאלון, שכן הוא זה שלפי השיר *זוקף את גוו מבפנים*, אך בזה כל כוחה של האמנות, שאין בה דבר צפוי, והיא את העצים המפוארים משכיבה תחת שמיכת פוך בחדר השינה בדירה קטנה בעיר ואפילו לא די בכך, שהרי כתוב *נשמעו ישנים כאלונים*, כאילו אחת התכונות הידועות של העצים החסונים הללו היא השמעת קולות גרגור קטנים ופליטת הברות מרוסקות אל אויר הלילה בחדר הדחוס. וכך, כששנינו ערים ועובדים, כל אחד בחלון מואר בעירו החשוכה, ביבשות נפרדות, חייתי בתחושה שיש עין פקוחה, כוכב מנצנץ שמלווה אותי ללא הפסק, וזה נמשך כשנה, לא פחות ולא יותר. ולא די בכך שהוא התלהב, הוא גרף לתוך יחסינו את המתרגם שלו, כמה בעלי גלריות, היסטוריונית אמנות מפלרמו, משורר צעיר שהוא המריץ לכתוב לי שירים, וכשהייתי חולה והתעוררתי משינה טרופה חיכתה לי הודעה ממנו ומחברו, אוצר חשוב ממנו, כמה מלים ידידותיות. אף שידעתי שכל החגיגה האיטלקית הזאת, איטליה וסיציליה נעמדו כולן על מנת לקוד לי, בטעות יסודה ולא באמת אלי מופנים הדברים, בכל זאת לא עמד לי כוחי לדחות את המתנות שהיו מיועדות לישות אחרת כלשהי וכמו לקיתי בשבץ, הנחתי לכל קיומי לקרוס אל רכות הנחמה שהוגשה לי לפצות על חיי הרעים.

לפנות בוקר, טרם מקלחת ושינה, נהגתי לסרוק את הרישומים יבול הלילה ולשלוח אליו. כל כך אהבתי שיש אל מי לשלוח בתום יום עבודה, לייצא את התוצרת אל מחוץ לגבולות שלי, ושיש מי שמקבל. אולי זה סוג הסיפוק שילדים מקבלים ממשחק כדור, שולחים, מקבלים ושולחים, אלי – אליך. עצוב לחשוב על משחק שבו אין ממול מישהו שמקבל. הלוואי שהיה לי עדיין מישהו לשלוח אליו. ולמרחק היה כאן יתרון, הוא ניקה אותנו מספיחים מיותרים. משנפגשנו, קור הקרבה התיישב בינינו וכמו לא עוד הכרנו זה את זה. לנו התאים דיאלוג דרך המחשב והסורק מבעד לרשת העולמית הרחבה, או לפחות לי, כי אם להודות על האמת, אין לי מושג מה היו מניעיו שלו ומה התאים לו.

סמוך לאותם ימים עברתי לגור בדירה חדשה שקניתי בכספי ירושה בשיכון מעונות עובדים במרכז תל אביב. אני, שאבי גר בגרמניה מזה ארבעים שנה ואמי מעולם לא למדה עברית ובעשרים השנים האחרונות לחייה נדדה לבדה מדירה שכורה אחת לאחרת, הייתי לבעלת בית בשכונה של ותיקים, שריד וסמל לתנועת העבודה העברית. מן המרפסת הצמודה לחדר השינה ניתן להשקיף על החצר המשותפת הרחבה, המוקפת בבתי הרכבת הבהירים הארוכים מרובי הכניסות, שבה שכנו בעבר הצרכנייה, המכבסה וגן הילדים של

מה שנחשב אז למעין קיבוץ בעיר. החצר נשארה בתולית, לא מעובדת, ובאביב היא שופעת סביונים, חמציצים ושיחי חוביזה שהם הצמחים עליהם גדלתי. עברו מאז שלוש שנים ועדיין אני תמהה על השיוך הכפול שנעשה בי עם רכישת הדירה, שכתוצאה ממנו נהייתה הדירה שייכת לי ואני נהייתי שייכת לתל אביב.

ההתיישבות בדירה משלי, בשכונה שהיה לה בסיס קיומי אתי העלתה את השאלה: כיצד נכון לחיות עתה, שאצלי זהה לשאלה, מה נכון לצייר עתה. ועתה משמע, כאן בבית הזה, בעיר הזאת, לאחר פרישה, על סף זקנה, לאחר ששרווליי נגעו לא אחת במחלות ובמוות. לי אין כשרון להווה, אין לי כלים, וגם חיי לא עודדו זאת, להישיר מבט אל המציאות, הם התגלגלו כקלידוסקופ של מבטים מלוכסנים. וכך, גם כשלקחתי על עצמי לצייר את תל אביב באתי אליה באלכסונים. שלוחים מן המושבה של ילדותי אל סין ויפן אשר במזרח, להישבר ולחזור אל איטליה ואל ארצות השפלה שבמערב. אלכסונים שנמתחים משנות החמישים הרחוקות אל ימים עתיקים ורחוקים עוד הרבה יותר ובחזרה אל עכשיו.

כשעלתה ושבה ובאה אלי ממנסרת הזמנים והמקומות, היתה זאת תמונה של תל אביב כזיגזג היסטורי, קשישה, עתירת ניסיון, צבעים זרים דבקו בה, מחוות מסוגננות והלכי רוח נוכריים.

במשך השנה ההיא הזמין אצלי מר פ. ציורים המוקדשים לערים באיטליה, שמעולם לא ביקרתי בן, בתואנה שיוצגו בתערוכות נושא שלא היה להן בסופו של דבר כל שחר. אך ייתכן שעצם הרעיון לצייר עיר אֶפְשֵׁר לי אחר כך לחשוב גם על תל אביב כראויה לציור. או נכון יותר, נולד בי אתגר לעשות את תל אביב ראויה לציור ועל כך עלי להודות לו. שני אנשים, זה מול זה, אולי הם עיוורים ואין להם שמץ מושג במה הם מועילים ובמה הם מזיקים זה לזה. איש איש מנסה לבנות את עירו שלו, לפעמים נדמה להם שהם בונים יחד עיר אחת, לפעמים נדמה להם שהערים שהם בונים חולקות דופק משותף. לך תדע. וכך תוך עבודת ההכנה שלי לקראת בנייתה של טורינו על סמך ספרים וציורים של אחרים, שהכירוה, קיבלתי מג'ורג'יו דה קיריקו את הרעיון לתאר עיר דרך אמבלמה. אצלו - סטווי עמודים, אצלי - מרפסות בתי האנייה בנוסח ככר דיזנגוף, הנמתחות לרוחב, מעוגלות ומפותלות כסרטי המשי שהיו אופנתיים בשנות החמישים והששים ושהרבו לקשור בשערנו ולכרוך סביב מותנינו בלולאת פרפר.

עוד לפני טורינו, כשהזמין אצלי ציורים המוקדשים לעיר נפולי עבור תערוכה שלא הייתה ולא נבראה שהעניק לה את הכותרת הפיוטית נפולי- קסם ואבדן, נתפסתי בעוצמה לאדום ולכחול הנועזים של הצייר הצרפתי מאמצע המאה החמש-עשרה, ז'אן פוקה, שאת המדונה שלו ראיתי לפני כמה שנים באנטוורפן. ציור שאולי בכל תולדות האמנות אין משונה ממנו ואשר עליו כתב יוהאן הוזיניחה: *ההבעה המשונה לאין חקר של פני המדונה, הכרובים האדומים והכחולים המקיפים אותה, כל אלה מסייעים לשוות לתמונה זו סבר של פריקת-עול מנוונת...יש בתמונה כולה נופך של חציפות כלפי שמים, ששום אמן מאמני הרנסנס לא השתווה אליה.*

הציור יוצא הדופן הזה, שבו הכול נוגד את האינסטינקטים, את מאוויי הנפש הראשונים, ושאני כה מרבה להתבונן ברפרודוקציה שלו, נהיה עבורי משל לאופן הלא צפוי שבו סטו חיי מכל מה שהוא טבעי ומכל מה שניתן היה לצפות לו. הנה ילדה לבנה במעיל דיפטין אדום שבטנתו הכחולה מסמנת את שוליו, מעיל כחול-אדום רך, חלק למגע, גם כובע משולש היה לו, עוטף ומחמם היטב. באופן טבעי היתה ראויה לכך שהחיים יחבקו ויגדלו אותה, יפנו לה מקום בתוכם. אדום וכחול ולבן, לא היה כל סימן אזהרה לכך שהם טומנים פח. לא היה באופק כל רמז לפיתול העקום והמעוות שיהיו חיי, לתחבולה הערמומית שבה

הגורל יפתה וידחק את עגלתי לנטות מן הדרך, אל מלכות העולם הדו-ממדי וישבש את רוחי למצוא נחמה במפלצת האמנות. ציור המדונה הלבנה המוקפת במלאכים אדומים וכחולים הוא דוגמת ארון הקבורה בו נטמן הגדם של נפשי ואשר ממנו צמחה אחר כך המתה החיה המשובשת בדמות האמנית. ומשום שחיי היו שרשרת ארוכה של תחליפים והמרות אימצתי את המדונה הקרה כקרח לי לאם ונכנס בי שיגעון להושיב את תל אביב בתוך גופה.

מה שעזר לי להביא לידי מימוש את בניית העיר ולהשיב על השאלה 'מה נכון לצייר עתה' היה מחזור הפרסקאות *דאגה לדואבים* של דומניקו די ברטולו בן זמנו של פוקה, שראיתי באולם העולים לרגל במבנה ששימש במקורו בית חולים, אכסניה ומעון לילדים נטושים, והיום הוא מזיאון, בעיר סיאנה שבאיטליה. בציורי הקיר מתואר בית החולים כעיר הומה שבה עובר על האדם מחזור חיים שלם שלאורכו צרכיו מסופקים והוא כולל קליטה, הלבשה, הזנה, טיפול במחלות, חינוך ואפילו עריכת טקס חתונה ויודוי אחרון בפני כומר על ערש דווי. גם בעלי חיים נושאים שם את נטל חייהם הקטנים בין רגלי האנשים, אם לא בשלום כי אז בכעס ומדון, בבית החולים האידיאלי הזה. אני אוהבת כשציור מכיל בתוכו זמנים ומקומות שונים, אני אוהבת לחשוב על מהלך חיים שלם שמסתכם לכדי מרובע, יש בזה מן השלווה, לארוז כך את החיים ואת העולם לחבילה שניתן להשקיף עליה מן הצד או מלמעלה ולסרוק במבט. כאילו משהו נתפס והובן, כאילו המורכבות והריבוי של החיים קטנו לממדי מצחו של הצופה וכאילו נעשה סדר. וכאן, בציורי בית החולים בסיאנה, מזומנת נחמה כפולה, כי בעולם המתואר בפנים התמונות יש מי שדואג ומטפל ומאכיל ומלביש ומשדך ומשגר ומלווה בדרך אחרונה. והרי כולנו חולים ונזקקים לחובש וכולנו ראויים למעון ולטיפול.

וכך בביתי החדש במעונות עובדים, מן הרעיון של דומניקו די ברטולו ומן הצבעים של ז'אן פוקה, החלה להצטייר במחשבתי *דאגה לדואבים* שלי. הנה אני רואה כבר בעיני רוחי את המרפסות הנמתחות כסרטים, שידוך ממזל בין תוכן לצורה, והנה תכונת הדאגה והחמלה שתתבטא ביחסים בין הדמויות שעוד יהיה עלי לרשום ולהמציא בהנאה. אבל ציור אינו כתיבה ונחוץ למצוא דרך להראות את המרפסות במלוא תנופתן מבחוץ ובו בזמן גם את הפעילות בבית פנימה. בציור יפני מסורתי עשו זאת בשיטת *פוקינוקי יטאי* (*הגג התעופף*) הנותנת לצופה להציץ מלמעלה, ממושבו בעננים, במתרחש בפנים הבית, בחדרים השונים המופרדים על ידי מחיצות. ומשום שהחיים התנהלו שם לרוב בישיבה, כריעה או השתרעות על הרצפה, ניתן היה לפרוש אותם בקלות יחסית על פני הציור. על יפן ועל האופן שבו הצילה את חיי עוד ארצה לספר, אבל ברוח מקומותינו מצאתי מוצא אחר, של העמדת פיגומים בחזיתות הבתים, ופרישת הפעילות האנושית כולה לאורך קורותיהם. כך יכולתי להצליב שני סוגי ארעיות כה שונים במהותם; הישראלי המרושל, המגובב, תוצר של היסטוריה קצרה וחפזוה, והאחר, היפני, שהוא תכנית חיים וראיית עולם שטופחו ועודנו לאורך שנים ארוכות ואשר בהם החולף והיפה חד הם. מצאה חן בעיניי המחשבה שעל ידי מתיחת פיגומי עץ לגובה ולרוחב הציורים אני כורכת סביב תל אביב מעטפת יפנית, גם אם נטולת חן ורעועה. ובתל אביב הזאת שכולה בית חולים על פיגומים יתרוצצו לאורך הקורות, יעלו וירדו בסולמות ובחבלים אחיות רחמניות ממין נקבה וממין זכר, רוחצות ומלבישות, נושאות על גבן, מחבקות ומניחות יד על מצח, דוחפות כסאות גלגלים, מפנות את גוויות המתים, שומרות על הטף, תולות תינוקות בעריסות ומניפות אותם בזרועות אמיצות אל על.

כמורה לצבע בחרתי בז'אן פוקה, ולשיטתו צבעתי את בתי תל אביב באדום ובכחול טהורים. ממנו בא לי הרעיון לחדול מלערבב צבעים. רכשתי לי עגלה מרובת מגירות והשגתי שפופרות צבעי שמן מכל החברות שבעולם. בעקיפין, סדרת הציורים הזאת היא קידה לחברות ייצור הצבעים הנהדרות מאנגליה ומהולנד ומגרמניה, מיפן ומסין, מצרפת ומאיטליה ומאמריקה. כל שפופרת שרכשתי הוסיפה ריבוע צבע קטן ללוח הצבעים שלי ההולך ומעשיר, ואת השפופרות עצמן סידרתי לפי שמות החברות במגירות המרווחות. כך מצאתי לי תואנה להתפנק בעיסוק שכה אהבתי מילדותי ושעד עתה התאפשר רק לעתים רחוקות, אם מטעמי חיסכון ואם מחמת איסורים שנטלתי על עצמי, תענוג קניית צבעים וניסויים, תוך סידור הגוונים בשורות על מצע לבן. מפוקה למדתי לתת לגחמות צבע ביטוי מלא. הוא עשה מה שמאטיס עשה חמש מאות שנים מאוחר יותר, נתן לצבע זוהר ועצמאי, בדרך כלל כחול לאפיס לזולי, לכסות את הקירות והרצפה ואף חלק מן הדמויות שעל רקעם, אלא שאצלו זה נועז יותר משום שהעולם מתואר בתלת מימד. אצל מאטיס שחרור הצבע הולך יד ביד עם שחרור מפרספקטיבה ומכוח כובד לכיוון של נטישת העולם לטובת דגם שטוח, ואילו אצל פוקה עצמאות הצבעים עומדת בסתירה לנטורליזם שלו ובכך מפארת ומאדירה אותם ומעניקה שליטה חופשית להתנהגותם המשוגעת, הם עושים כבתוך שלהם בעולם המוכר, הנורמאלי.

אבל יש הגיון בשיגעון ומפוקה אני לא חדלה ללמוד על סידור וארגון של צבעים בקבוצות. כיצד משפחת גוונים מצטופפת ואז צץ לו באמצעיתה צבע אחד שמוצאו שונה לגמרי ומאותת לגוון דומה, אך לא זהה, בפינה אחרת של הציור. ומשפחות הגוונים עצמן מתרחבות כדי להכיל חריגים ונוצרות משפחות משונות, לא צפויות. בציורים שבהם הפעילות האנושית היא בחוץ, בנוף, הצבעוניות העזה של ההתרחשות הקרובה היא על רקע החומים והאפורים של ציור התשתית המונוכרומי שבונה עומק פרספקטיבי, וזה הופך אותה לשרירותית ועיקשת עוד יותר. שלא כמו אצל מאטיס, שם העולם נמס בכניעה אל תוך האמנות, כאן משתמרת איזו שניות ויריבות בין השניים, בין העולם שיש לו דרכיו שלו הנוקשות והקשות להבנה ושאינו מתמסר בקלות למאווינו, לבין האמנות המכה בעוז בכנפיה גם כשהיא שבויה. והשניות הזאת קרובה ונאמנה יותר לניסיון החיים שלי. מלאכת הציור הפכה אצלי למלאכת צביעה והציור היפני לתקופותיו, המדגיש את קו המתאר ואינו מעכיר את העולם המצויר בצללים ובבנייה מדורגת של תלת מימד, חיזק את ידיי בזה ונתן השראה. אם מפוקה קיבלתי את הלבנים, הכחולים והאדומים הזוהרים, כי אז אצל היפנים מצאתי מיני גווני ביניים שבמערב אולי כלל לא היו רואים בהם צבע, גוונים שהם מסוגלים לכנות אפרסק קפוא, אפור וְרָד, כחול אביך ושבר ענן. עבורי תורת הקבוצות של פוקה נהייתה שימושית ומאתגרת במיוחד בהכלאה בין שני מקורות השפעה אלה.

מר פ. צנח לעולמי כשהייתי בעיצומה של סדרת הציורים המקדש המוזהב שיחד עם הסדרה הקודמת לה קיץ נצחי השתעשעו בתיאור החיים שלאחר המוות. אהבה גדולה כמו זו שנפלתי לתוכה, לאחר מות חברי היפני, לתרבות יפן, לא ידעתי מעודי. ואף את זאת אהבתי, שעלה בידי להיות אלמנה מבלי שאי פעם התחתנתי, והחיים היו לי אז כמו גלגול חדש שבו לא נותר דבר להפסיד. מר פ. האיטלקי, לעומת זאת, כשנכנס לחיי, הביא עימו את הכפילות המערבית הישנה: נופף באפשרויות חיים חדשות ובמקביל הזמין אצלי ציורים ברוח נצחון המוות. בקיצור, כשאני כבר הייתי עמוק בתוך יפן הוא טלטל ומשך אותי חזרה לאירופה ובה סיכל את שיווי המשקל היפה שהגעתי אליו שבו הייתי קרובה למימוש אמרת הזן חייה את חייך כאילו היית מת.

כשעזב, ציץ רעיון החתונה. תל אביב היא בראש ובראשונה הזירה שבה לא התחתנתי. בכל פינה ופינה בתל אביב לא התחתנתי, בכל יום ויום בה לא התחתנתי. לא התחתנתי ברחוב קינג ג'ורג' בואכה רחוב העבודה, לא התחתנתי לכל אורך רחוב אבן גבירול ועל שפת הים ליד רחוב פרישמן ואף לא ברחוב הקליר סמוך לגן העיר. כפרח ניחומים חגיגי אכין לעצמי חתונה מצוירת ולמי שמתקשרים אלי אומר: אין לי זמן, שכן אני בהכנות לחתונה, אין לי זמן שכן אני ממחרת לחתונה שלי. כשאני אומרת שמעולם לא חפצתי להיות אמנית ושמאז ומתמיד רציתי רק להתחתן, אנשים צוחקים ומטילים בזה ספק. הם, משום שהתחתנו, נוכחו בכך שהחיים, על קשייהם ושממונם מתמידים גם לאחר החתונה. אצלי, משום שלא התחתנתי, נותרה זו מעשה אחרון וסופי כמו בספרים וכמו בסרטיו של יאסוז'ירו אוזו, שאף הוא לא התחתן מעולם ואשר ממנו שאלתי את הכותרת *אביב מאוחר* לסדרת ציורי החתונה שלי, או אעדיף לומר, סדרת הציורים שבה אני מתחתנת. ומן הסרט הזה, *אביב מאוחר*, שבו יש בלבול מסוים בין אבא לחתן, בחרתי לי את האב המופתי, השחקן צ'ישו ריו לחתני.

הסרט הוא על מסירת הבת, נוריקו (סצוקו הארה), מן האב לחתן (שדמותו אינה מופיעה כלל) – נושא כה אהוב עלי. אני מדמה זאת כאילו האב מושיט יד ארוכה לשלח את בתו מעל אחד הגשרים הצרים המתנדנדים והמסוכנים מציוריו של הוקוסאי, ומן העבר האחר מושטת ידו הארוכה של החתן, לקבלה. ברגע בו ישמוט האב את ידה, יאחז החתן בידה האחרת, ישמוט, אך ידו תישאר עוד מעט מוכנה, תלויה באוויר, להבטיח מעבר חלק. להיות כך בתוך, מוגנת בין שניים אלה, זהו בעיני כל הטוב האפשרי בשביל אשה ובת. בסרט, נוריקו רוצה לדבוק באביה, אבל הוא יודע איך לדחותה ולשלחה, ואפילו מתחבל לשם כך שקר, כביכול הוא עצמו עומד להתחתן. לקראת סוף הסרט, שתוי מעט לאחר חתונת בתו, צוחק, הוא קורא לזה *השקר הגדול של חיי*. את כל זאת חיי החמיצו, את השקיעה הנעימה והשלווה פנימה, בעיניים מושפלות, כשאת יודעת שיש מי שמביט. לזה אני קוראת יופי, לביטחון הפנימי בנוכחות האב הטוב. מחיי שלי היופי נשמט, הבת נעלמה כלא הייתה ועדיין ישנם רגעים שבהם אני מרגישה כיצד אני נותנת לה ליפול, להיבלע במים העמוקים, וכל כך צר לי עליה ויש לי חלומות שווא להשיבה. אני כמו בלעתי לתוכי את האב ואת החתן גם יחד, ראשי תפח ואיבדתי כל צורה, את כוחותיי כיליתי בבהלה לזהב שאינה יודעת מרגוע, בחיפוש נואש אחר יופי שתמיד משאחזתי בו כבר לא היה יפה.

*

חוטי הגשם ואפור החורף כמו נדבקים לשמשות החלונות, ובתוך הבית, לחום התנור, עסוקים עכשיו בהכנות לחתונה באביב. עצי הפיקוס הנוטפים המחפים על הבית, כמו קהל נוטים מעט קדימה להביט פנימה, סומכים את ידיהם, מאשרים. תריסי הפלסטיק במרפסות ממול אף הם מהנהנים בהסכמה, וכמו שדליה הרץ מניחה את האלונים בין מצעי המיטה כך אלבש אני את תל אביב ושלושת מפעילי הבובה מתיאטרון הבונראקו יפנו את פניי המושפלים ויכוונו את צעדיי אל חתני המושיט לי את ידו מרחק אלף פרסה מכאן.

